

Yerel İktidarların Çatışma Alanı: İkinci Edirne Vakası

Şeyma Dereci*

Özet

III. Selim döneminde başlatılan ve Nizam-ı Cedid olarak adlandırılan yenilikler merkez ile sınırlı kalmayarak taşraya da teşmil edilecekti. Fakat merkez yönetiminin otoritesinin taşrada zayıflığı ve ayanların gücü gibi nedenlerden dolayı bunun gerçekleşmesi mümkün olmadı. İlk olarak kışlalar kurulması gibi bazı girişimlerde bulunulmuş ve 1806 yılında İstanbul'dan sonra yeniçerilerin en güçlü olduğu ve Balkanlar'daki âyanları doğrudan kontrol altına alabilmek için önemli bir üs olan Edirne'de bu plan tekrar yürürlüğe koyulmuştur. Fakat bu girişimlere bölgedeki yeniçerilerin tepki göstermesi üzerine III. Selim, Nizâm-ı Cedîd'in önde gelen figürlerinden Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'yı Anadolu ayanlarının askerlerinden oluşan Nizâm-ı Cedid ordusunun başında Tekirdağ ve Edirne'deki âsilerin üzerine yolladı. Fakat bunu bir tehdit olarak algılayan Rumeli âyanı ise Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed liderliğinde güçlerini topladı ve ordunun Edirne'nin ötesine geçmesini engeldi. Bu gelişmeler sonucu olaylar bir iç savaşa dönüştü ve bu olay tarihte Edirne Vakası olarak kayda geçti. Bunun üzerine III. Selim İstanbul'da da yeniçerilerin bir isyana kalkışabilecekleri korkusu ile Abdurrahman Paşa kuvvetlerini geri çekerek yeni düzenin Rumeli'de uygulanması politikasından vazgeçtiğini bildirdi.

Edirne Vakası'nda bizim açımızdan dikkat çeken Yeniçeriler ve yerel halkla beraber hareket eden Rumeli âyanının Edirne'de Anadolu ayanlarının askerlerinden oluşan Nizâm-ı Cedid ordusunun Balkanlara girişini engellemesidir. Edirne'de durdurulan Nizâm-ı Cedid ordusu Anadolu'nun ileri gelen âyanından Çapanoğulları ve Karasmanoğulları'nın askerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte Rumeli ayanlarının bir yandan İstanbul'da Anadolu âyanının desteğiyle oluşan Nizâm-ı Cedîd'i destekledikleri, diğer yandan Nizâm-ı Cedîd'in Balkanlar'da yerleşmesine muhalefet ettikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Rumeli ve Anadolu ayanları arasında bir ayırımdan ve karıştıktan bahsetmek mümkün ve hem yerel düzeyde hem de bölgesel düzeyde birbirleriyle rekabet ettikleri görülmektedir. 1806 tarihli Edirne Vakası ayanlar arasındaki bu kaygan zemini analiz etmek için ele alınacak, dolayısıyla bu vaka çerçevesin-

* Araş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Edirne/TÜRKİYE, seymadereci@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2294-9906, DOI: 10.37879/9789751756442.2023.46

de Osmanlı ayanlarının hem yerel hem de bölgesel siyasetteki tavırlarının neye göre şekillendiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ayan, Osmanlı, Edirne Vakası.

Conflict Area of Local Powers: 2th Edirne Case

Abstract

The innovations that were initiated during the reign of Selim III and called Nizam-ı Cedid would not be limited to the center but would also be extended to the countryside. However, this was not possible due to the weakness of the central government's authority in the provinces and the power of the notables. Initially, some attempts were made, such as the establishment of barracks, and this plan was put into effect in Edirne, where the Janissaries were the strongest, after Istanbul, which was an important base in order to directly control the notables in the Balkans in 1806. However, upon the reaction of the janissaries in the region to these attempts, Selim III sent Abdurrahman Pasha who was the Governor of Karaman, one of the leading figures of the Nizam-ı Cedid which consisted of the soldiers of the Anatolian notables, against the rebels in Tekirdağ and Edirne.

However, the Rumelian notables, who perceived this as a threat, gathered their forces under the leadership of Dağdevirenöglü Mehmed who was Edirne notable and prevented the army from going beyond Edirne. As a result of these developments, the events turned into a civil war and this event was recorded in history as the Edirne Incident. Thereupon, fearing that the Janissaries might attempt a revolt in Istanbul, Selim III withdrew his forces and announced that he had abandoned the policy of implementing the new order in Rumelia. In this case, what draws attention for us is the Rumelia notables acting together with the Janissaries and the local people, preventing the Nizâm-ı Cedid army, consisting of the soldiers of the Anatolian notables, from entering the Balkans in Edirne. The army of Nizam-ı Cedid, which was stopped in Edirne, consisted of the soldiers of Capanoğulları and Karasmanoğulları, the leading notables of Anatolia. However, it is understood that the Rumelian notables supported the Nizâm-ı Cedid, which was formed with the support of the Anatolian notables in Istanbul on the one hand, and opposed the settlement of the Nizam-i Cedid in the Balkans on the other. Therefore, it is possible to talk about a distinction and opposition between Rumelian and Anatolian notables. It is seen that they compete with each other at both the local and regional levels. The Edirne Incident of 1806 will be discussed in order to analyze this slippery ground among the notables, therefore,

within the framework of this case. It will be emphasized how the attitudes of the Ottoman notables in both local and regional politics were shaped.

Keywords: The Notables, The Ottoman, Edirne Incident.

Yerel İktidarların Çatışma Alanı: İkinci Edirne Vakası

Nizam-ı Cedid'e yönelik muhalefetin en ciddi tepkilerinden biri olan 1806 tarihli Edirne Vakası, sadece yenilikçiler ve gelenekçileri değil, aynı zamanda Rumeli ve Anadolu'nun yerel güçleri olan âyanları¹ da karşı karşıya getirdi ve iki taraf arasındaki 'zıddiyet'i de görünür kıldı. Bu zıddiyet devletin gözünde itaat edenle-etmeyen, sadık olanla-olmayan ikileminde, yerel güçler nazarında ise güç-iktidar bağlamında mevcuttu. Esasen imparatorluk coğrafyasında Anadolu ile Rumeli arasındaki ayrımın oldukça keskin olduğu ve sosyo-kültürel bir ayrımdan ziyade yönetsel düzeyde ve bir iktidar mücadelesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu vakanın bir ihtilal olarak ortaya çıkmasının kökeninde Nizam-ı Cedid'in Rumeli'de uygulanması ve yayılması projesini gerçekleştirme girişimi yatmaktaydı. Fakat Rumeli'deki yerel güçler, âyanlar, yeniçeriler ve hatta halk bu girişime ciddi bir mukavemetle karşılık verdi.² Bu tepki genel anlamda Nizam-ı Cedid'in ardında yatan reform anlayışına değil, sosyo-politik arka planına; yeniçerilere alternatif bir yapılanmaya gidilmesinden ziyade bu teşebbüs için Anadolu'dan toplanan askerlerden oluşan bir birlik kurulması ve bunların Rumeli topraklarına geçerek, eylemde bulunacak olmalarına yönelikti.

1 On yedinci yüzyıldan itibaren ayan sınıfının güçlenmesindeki önemli dönüm noktaları ekonomik yapıdaki değişim ve iltizam sisteminin ekonomik yapı içerisindeki ağırlığının artmasıydı. İltizamları elde eden beylerbeyi, sancakbeyi gibi görevliler bu işletmeleri fiilen idare etmelerinin güçlüğünden iltizam işlerini bölgenin yerli ayanlarına devretmeye başladılar. İlk önce dolaylı olarak iltizam sistemine dâhil olan ayanlar daha sonra doğrudan bu süreçte girerek taşradaki mali kaynakları kontrol altına almayı başardılar. Bu mali gücün belirli ailelerde toplanmasıyla birlikte Anadolu ve Rumeli'de güçlü ayan aileleri ortaya çıkmaya başladı. On sekizinci yüzyılda ülkenin her yerinde yaygınlaşarak kurumsal bir niteliğe bürünen ayanlık devletin taşrada idari, mali ve politik bakımdan işleyiş mekanizmasının önemli bir unsuru olarak İstanbul merkezî yönetimle ilişkilerinde taraflardan biri haline gelmişti. Ayanlardan merkezi idare lehine veya aleyhine hareket edenler olduğu gibi kendi aralarında da bir çekişme vardı. Merkezi yönetim isyancı yerel güçlerle mücadele etmek için ya merkezden ordu gönderir ya payeler ve idari görevler vermek suretiyle yönetime dâhil eder veya devlet için tehdit unsuru olan ayana karşı başka bir ayam desteklemek suretiyle bir denge unsuru oluştururdu. Bk. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

2 Yücel Özkaya, "III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 1, S. 1, 1963, s. 150.

III. Selim'in saltanatı yıllarında merkezi otoritenin zayıflamasıyla Rumeli ve Anadolu'nun önemli bir bölümü büyük âyan ailelerinin kontrolü altında bulunmaktaydı. Padişahın sonunun başlangıcı olan bu ihtilal sürecinde Rumeli taraflarında Rusçuk ve civarı dönemin en önemli ayanlarından olan Tirsiniklioğlu İsmail, Silistre ve Deliorman bölgeleri Yılıkoğlu Süleyman, Vidin ve civarı Pazvandoğlu Osman, Gümülcine ve civarı Tokatçıklı Süleyman Ağa, Serez ve civarı Sirozî İsmail Bey, Edirne ve civarı Dağdevirenöğlu Mehmed Ağa, Epir'de Tepedelenli Ali Paşa ve oğulları belli başlı ayan ailelerinin nüfuz alanıydı. Anadolu'da ise Batı Anadolu'da Karaosmanoğlu Ömer Bey, Samsun ve civarında Canıklı Tayyar Paşa, Yozgat ve civarında Çapanoğlu³ Süleyman Bey, Rize ve dolaylarında Tuzcuoğulları merkezi otoritenin nispeten zayıf olduğu bu bölgelerde yerel bir güç odağı olarak çok ciddi nüfuz alanları oluşturmuşlardı.

Edirne Vakası'nın Nizam-ı Cedid ve Sultan Selim aleyhine sonuçlanmasında yerel güç sahipleri ve ayanlar önemli bir güç odağı olmasına karşın Sultan Selim'in başlatmış olduğu ve kadimciler ve cedidçiler⁴ arasında bir çatışmayı ateşleyen Nizam-ı Cedid reform programına onların tepkisi ve tavrını ise henüz detaylı bir şekilde bilmiyoruz. Merkezi bürokraside devlet erkânı arasında bir çatışma olduğu gibi Anadolu ve Rumeli olmak üzere taşrada da âyanlar arasında bu yenileşme programına muhalif olanlar, destekleyenler ve çelişkili tavır sergileyenler olmuştur.⁵

Devletin genel olarak bütün kurumlarının işleyişinin iyileştirilmesi ve modernize edilmesini ifade eden Nizam-ı Cedid girişimi aynı zamanda talimli ve Avrupa tarzında yeni bir ordu kurulmasına yönelik bir reform hareketiydi.⁶ Nizam-ı Cedid reformları çerçevesinde 1792 yılında talimli asker yetiştirmek amacıyla yeni kurulan ordu Bostani Tüfekçisi adıyla Bostancı Ocağı içinde bir yapılanma olarak sunuldu. Neferlerin eğitimi için ilk olarak Levend Çiftliği'nde bir orta tanzim edilmesine ve daha sonra ihtiyaç hâsıl oldukça Anadolu ve Rumeli'de münasip mahallerden nefer temin edilmesine karar verilmiş,⁷ bunun için öncelikli olarak

3 Bozok sancağına on yedinci yüzyılın ortalarında yerleşen Çapanoğlu ailesi Cebbaroğulları ve Çapanoğulları olarak da anılmaktaydı. Bk. Özcan Mert, "Çapanoğulları", *DİA*, C 8, İstanbul 1993, s. 221.

4 Süheyla Yenidünya, "Atabegân-ı Saltanat: Avrupa'ya Özenen Müceddidler Mi? Heterodoks Zındıklar Mı?", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, C 16, S. 25, 2018, s. 63-86.

5 Aysel Yıldız, *Kenar Adamları ve Bendeleri, Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları: Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018, s. 63.

6 Kemal Beydilli, "Nizam-ı Cedid", *DİA*, C 33, İstanbul 2007, s. 175.

7 Ahmet Özcan, *Kethüda Saîd Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 1999, s. 68.

Sultan Selim'in fermanı uyarınca Anadolu'nun çeşitli yerlerinden talimli asker yetiştirmek üzere neferler toplanmıştı. Toplanan neferlerin eğitimine merkez olmak üzere Üsküdar'da da bir kışla kurulmuş ve asker sayısı artınca taşrada da yeni kışlalar inşa edilmişti.⁸ Levend Çiftliği Rumeli için Üsküdar Kışlası da Anadolu için birer merkez olmak üzere⁹ nefer teminine devam edilmiştir. Bunun için de öncelikli olarak Anadolu'dan önde gelen ayanların desteği sağlandı. Özellikle yeni askerî birlikler Orta Anadolu'da hâkimiyet kuran güçlü âyan ailesinden Çapanoğlu ve Batı Anadolu'da nüfuz sahibi Karaosmanoğlu'nun topladığı askerlerden oluşmaktaydı.

Yeni askerî yapılanma için Anadolu âyanları öncelikli olarak merkezi yönetimin dayandığı unsurlardan biri olmuştur. Anadolu'da Nizam-ı Cedid askerî birliklerinin teşkilatlanma sürecinde Rumeli Beylerbeyliği payesi verildikten sonra Konya valiliği görevi de verilen, Alanya âyan ailesine mensup olan Kadı Abdurrahman Paşa 1802 yılında Anadolu'da hâkim olduğu mahallerden Levend Çiftliği ve Üsküdar Kışlası'na asker temini için başbuğ tayin edilmiştir.¹⁰ O tarihte Beyşehir, Alanya sancakları ve Karaman eyaletinden asker temini için görevlendirilmiş ve böylece Anadolu'da Nizam-ı Cedid'e asker temin edilecek mıntukalar genişlemiş ve Anadolu'da Seydişehir, Develi, Bolu, Niğde, Ankara ve Kastamonu'da kışlalar inşa edilmiştir.¹¹

Anadolu âyanlarının bir kısmı Nizam-ı Cedid lehine bir tavır içindeyken bir kısmı da devletin giriştiği reform programlarının aleyhineydi. Mesela Anadolu âyanlarından Caniklizade Tayyar Paşa, Nizam-ı Cedid'e muhalif bir tavır sergilerken aynı zamanda Sultan Selim'e ve uygulamaya koyduğu reformların destek-

8 İsmail H. Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I", *Belleten*, C 35, S. 138, Ankara 1971, s. 248; Beydilli, agm., s. 175; Mustafa Emre Şeker, *Ahmed Cevad Paşa'nın Târîh-i Askerî-i Osmanî İsimli Yazma Eserinin Işığında Nizâm-ı Cedîd Dönemi ve Askerî Reformlar*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 73.

9 Şeker, *agt.*, s. 75-76. Selimiye Kışlası olarak da anılan Üsküdar Kışlası'nın, Gözde Ramazanoğlu'nun ifadesiyle, Nizam-ı Cedid'i kurmaya girişen devletin bu düzenin askeri alandaki somut mekânsal karşılığı olarak inşa edilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bk. Gözde Ramazanoğlu, "Üsküdar'da Muallem Bostaniyan (Selimiye) Kışlası (1800-1809)", *IV Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul, 3-5 Kasım 2006, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 393.

10 Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 253.

11 Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 248-249; Beydilli, agm., s. 175.

çisi Çapanoğlu Süleyman'a karşı da tavır takınmıştır. Bu ölçüde Çapanoğulları'yla Amasya, Sivas ve Tokat'a ait iltizam gelirlerini toplama hakkını elde etme hususunda çatışma halindeydi ve kendi memuriyet mahallî civarındaki kaza ayanlarına mektuplar yazarak destek sağlamaya çalışmaktaydı. Bu nedenle Sultan III. Selim de yeni ordu kurma teşebbüslerine desteklerinden dolayı Çapanoğlu Süleyman Bey'i desteklemiş¹² ve Anadolu'da ayanların çoğu da merkezi yönetimin yanında yer almışlardır.¹³ Rumeli'de dağlı eşkıyasıyla iş birliği yapan âyanlara karşı yine Rumeli'de devlete sadık olan âyanların desteğine müracaat edildiği gibi Anadolu'daki âyanlar da dolaylı bir şekilde tamamen olmasa dahi çoğunluk itibarıyla, Rumeli ile mukayese edildiğinde hem dağlı eşkıyası hem de devlete itaatsiz âyanlara karşı Osmanlı yönetimine itaat eden tarafta olmayı tercih etmişlerdir. Hatta Babiali, Dağlı eşkıyası ve Rumeli'deki asayişsizlik üzerine giderken yeni kurulan Nizam-ı Cedid ordusu ve bu ordu için asker temini sürecinde destekleri olan Anadolu'daki âyan ailelerine müracaat etmiştir. Yeni ordu başkentte ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde konuşlanmıştı. Oysa askeri düzenlemeler için yapılan tavsiyelerde disiplinli ve talimli askerlere Rumeli toprakları öncelikli olmak üzere imparatorluğun sınır bölgelerinde gereksinim duyulduğu görüşü hâkimdi, iyi eğitilmiş askerî birlikler stratejik bakımdan önemli noktalar göz önünde bulundurularak imparatorluğun geneline teşmil edilmeliydi.¹⁴ Rumeli toprakları da devlet otoritesinin nispeten azaldığı ve otonom hareket eden yerel güçlerin nüfuzunun arttığı bir alandı. Dolayısıyla devletin zayıflayan otoritesini yeniden organize etmek ve taşrada yükselen yeni güç odakları olan âyan ve mütegalibe sınıfını kontrol altına almak için askerî yapılanma Rumeli'ye de teşmil edilmeliydi. Rumeli'ye bakıldığında 1791 yılından itibaren Osmanlı-Rusya ve Avusturya savaşlarını müteakiben devlet otoritesinin gittikçe azalması ve asayişsizlik gibi etkenlerin alt yapısını hazırladığı Osmanlı yönetimini meşgul eden isyanlar mevcuttu.¹⁵ Dağlı eşkıyası isyanları olarak anılan ve

12 Canay Şahin, *The Rise and Fall of An Ayân Family in Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizâdes (1737-1808)*, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 72-76.

13 Özkaya, "III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar", s. 148-149.

14 Aysel Yıldız, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 136.

15 Dağlı isyanlarından kastedilen 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlarda ortaya çıkan eşkıyaların eşkıyalık eylemleridir. İlk olarak Kırcaali Dağları'nda ortaya çıkmış ve o zamandan itibaren Balkanlar'daki benzer hareketlerin genel adı olmuştur. 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Rusya savaşları nedeniyle Rumeli'nin ihmal edilmesi, bu toplumsal eşkıyalığın yükselişinin temel nedeni olarak kabul edilmektedir. Bu isyanlar 1792 yılından sonra Osmanlı yönetimi için yaygın bir sorun haline geldi. II. Mahmud döneminde sona

1807 yılına kadar süren bu isyanlar Osmanlı yönetimini epeyce uğraştırmış, hatta bu isyanların yaklaşık yirmi yıl kadar bir süre devleti meşgul etmesinde Rumeli'deki âyanların ve derebeylerin bir kısmının Dağlı reislerine yardım etmiş olmaları önemli bir etken oluşturmuştur. Rumeli coğrafyasında âyanlar arasında bir rekabet ve çekişme de söz konusuydu. Rumeli âyanları kendi nüfuz alanlarını genişletmek için rakip gördükleri diğer âyanların üzerine, besledikleri sekbanlarla sefer düzenlemekte ve birbirlerinin bölgelerini zapt etmekteydiler.¹⁶ Âyanlar kendi nüfuz bölgelerini genişletmek ve rakip âyanları ortadan kaldırmak veya etkisiz hale getirmek için de Dağlı eşkiyasını kullanmaktaydılar¹⁷. Bu yüzden bir kısım âyanlar bazen el altından, bazen de aleni bir şekilde onları korumuşlardır. Devlete sadık olan âyanlar da mevcuttu. Bunlar devlete itaatsiz gruplarla mücadele ettikleri gibi asi âyanlara karşı da devletin yanında yer almışlar ve mücadeleye girişmişlerdir.¹⁸

Dağlı eşkiyası olarak anılan gürûhun üstesinden gelebilmeyi ve bölgede merkezi otoritenin teminini yeni kurulan talimli askerî birliklerle sağlamayı tasarlayan III. Selim, Anadolu'daki gibi talimli asker yapılanmasını Rumeli coğrafyasında da hayata geçirmek istemişti.¹⁹ Dolayısıyla merkezi yönetim açısından yeni askerî yapılanmanın Rumeli'de kurulmak istenmesinin asıl sebeplerinden biri de Dağlı eşkiyasının eylemlerinden dolayı bozulan asayişin yeniden sağlamaktı. Rumeli âyanlarıyla dağlı eşkiyaların menfaatleri de iç içe geçmiş, bu yüzden isyanların bastırılmasında istenen verimin alınmaması, hatta bazı âyanların el altından eşkiya reislerini desteklemelerinden dolayı Anadolu neferleriyle kurulan askerî birliklerle bölgeye müdahale edilerek, Rumeli topraklarında da asker toplanması ve Nizam-ı Cedid'in bölgede uygulanması için yeni tedbirler alınmıştır. Bunun için de Anadolu'da nefer temin etmekle görevlendirilen Abdurrahman Paşa'ya yetki verilmiş ve daha önce kurulmuş olan Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocağı'ndan talimli askerî birliklerin bölgeye gönderilmesine²⁰ ve Anadolu'da âyanların desteğiyle oldukça teşkilatlı bir yapıya bürünen yeni ordunun Rumeli'de de teşkilatlanması

---

erdi. Bk. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 11-16.

16 Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 12.

17 BOA, TS.MA.e., 784/27, 29 Zilhicce 1210 (5 Temmuz 1796).

18 BOA, TS.MA.e., 577/28, 28 Muharrem 1217 (31 Mayıs 1812); BOA, HAT., 259/14930, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

19 Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 261.

20 BOA, HAT., 218/11981, 29 Zilhicce 1218 (10 Nisan 1804); Necmettin Aygün, "Gümülcine Ayâni Tokadıklı Süleyman 1761-1804", *Bellekten*, C 74, S. 271, 2010, s. 737-738.

amacıyla Edirne’de bir kışla inşasına teşebbüs edilmiştir. İlk olarak yeni askerî yapılanma bostancı ocağına bağlı olması hasebiyle Edirne Bostancı Ocağı’nda idari bazı değişiklikler yapılarak Gümüşhane Emîni Ahmed Ağa, Edirne bostancıbaşısı tayin edilmiştir. Ahmed Ağa, Bostancı ocağındaki asayişsizliği gidermek amacıyla neferleri 1.000 civarında olmak üzere ve nizamları devlet adına işe yarar Bostanî adında talimli askerlerden teşekkül edecek orta kurmak üzere gizli bir talimatla Edirne’ye gönderilmişti.²¹

Osmanlı devlet teşkilatında bostancı ocağı padişahın muhafız birliği statüsünde olduğu için özel bir konuma sahipti. Neferleri Anadolu ve Rumeli acemilerinden sağlanan, İstanbul ve Edirne’de olmak üzere iki bostancı ocağı bulunmaktaydı.²² Özel ve geniş yetkiler verilen ve yetki alanı Edirne ve çevresini aşan Edirne bostancıbaşısı bölgenin en üst düzey idari-askeri-mali yetkilisiydi.²³ Yeniçerilere alternatif yeni bir ordu kurma konusunda teşebbüslerde bulunan Genç Osman da Bostancı Ocağı’na bel bağlamış ve tasarladığı değişim için Anadolu’ya yönelmişti. İktidara karşı girişilen her isyan girişiminde padişahın bostancı ocağına dayanması geleneksel bir hâl aldığı varsayıldığında, Edirne Bostancı Ocağı’nın bu konumu kapikulu ocağına alternatif bir yapılanmaya gidilirken doğrudan padişahın Rumeli’deki yetkilisine sorumluluk verilmesi yeniçerilerle iş birliği halindeki âyanlar ve halkın tepki gösterdiği merkezin Edirne olmasını da açıklar. Sultan III. Selim’in de yeni bir ordu yapılanmasına giderken bostancı ocağına dayanarak Edirne bostancıbaşısına verdiği görev yeniçerileri ve çıkarları örtüşen yerel güçleri tedirgin etmiş ve aynen Genç Osman gibi o da köklü bir değişim yapmak ve bunu Rumeli’ye de teşmil etmek amacıyla Anadolu’dan destek alma yoluna gitmiştir.²⁴

Merkezde ve yerelde itiraz seslerinin yükselmesi olağandı. Burada ideolojik bir değişime karşı bir direnişten de bahsedilebileceği gibi gerek taşra gerekse merkezde oluşan tepkiler aslında Nizam-ı Cedid’in ardındaki sosyo-politik yapılanmanın somut bir şekilde kendini göstermesiyle ilgiliydi. Bunu da Üsküdar Kışlası (Selimiye) ve kompleksinin inşasında görmek mümkündür. Yeni politik yapılanmanın sembol binalarından ve Nizam-ı Cedid’i kurmaya girişen devletin bu düzenin askerî

21 *Tarih-i Cevdet*, s. 93; Şeker, *agl.*, s. 75-76, 87.

22 Murat Yıldız, “15.-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı”, *History Studies*, C 3, S. 3, 2011, s. 390.

23 Hülya Taş, “Erken Modern Dönemde Bir Yetki Alanı Olarak Edirne Bostancıbaşılığı: “Kırkayak” Edirne Bostancıbaşısı”, *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, C 3, S. 5, 2022, s. 167-174.

24 Murat Yıldız, *Bahçevanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, s. 110-121.

alandaki somut mekânsal karşılığı olarak inşa edilmiş olan bu kışla bir ideolojinin somut göstergesini oluşturmaktadır.²⁵ Nizam-ı Cedid'in birer küçük örneği olarak Anadolu'da kurulacak kışlaların yönetsel açıdan buraya bağlanması ve Anadolu'da oluşturulan bir yapının Rumeli'de eylemde bulunacak olmasından kaynaklanan çatışma da bu zihniyet değişimine bir tepki sonucu olduğu söylenebilir. Köklü bir değişim yaşanırken Anadolu ve Rumeli arasındaki yönetsel açıdan farkı ve merkezi yönetim nazarında dayanılan unsuru göstermektedir. Bu da her iki farklı sosyo-kültürel arka plana sahip tarafların yerel düzeyde ve merkezde çatışmasına sahne olmuştur. İstanbul'da Sünni ulema, Babıali ve üst sınıfları cezbeden ve etkisi altına alan Nakşibendi-Müceddidi dalgası on dokuzuncu yüzyılın başlarında yönetim kademelerinde bir çatışmayı tetiklemiş,²⁶ öncelikle merkezde yaşanan kültürel bir zihniyet değişimi taşrada da ittifaklar ve hizipler nedeniyle etkisini hissettirmiştir. Edirne Vakası'nın da bu zihniyet çatışmasının yerel düzeydeki tezahürü olarak patlak verdiği söylenebilir.

Saltanat çevresinde Nakşibendi öğretilerinin taraftar bulması ve siyasi erk sahipleri arasında yer edinmesi bu hizipler ile Rumeli'de âyanların ve ahalinin çoğunluğunu oluşturan 'Bektaşî gürûhu'nu karşı karşıya getirmeye yetmiştir. Asım Efendi, 'gürûh-ı Bektaşîyye' olarak adlandırdığı ve Nizam-ı Cedid'e rekabet eden yeniçeriler ile 'Bektaşîyye taslakçıları' olarak adlandırdığı Rumeli âyan ve ahalisinin çoğunluğunun talimli askere muhalefet ettiğini ve devlet-i aliyenin bölgeye nüfuzunun bu gürûhun felaketi olacağını ifade eder.²⁷ Yani Nizam-ı Cedid ile onu destekleyen yapılanma ve Bektaşî öğretisi arasındaki gerilimi açıklar. Bu çatışmanın eylemsel olarak ilk defa gün yüzüne çıkması Üsküdar'da inşa edilen kışlanın yerleşkesi içerisinde Selimiye tekkesi olarak anılan Nakşibendi-Müceddidi tekkesinin açılışına denk gelmektedir. III. Selim'in desteğiyle 1803 yılında kurulan bu tekke aynı zamanda yeniçerilerin Nizam-ı Cedid reformlarına, sosyo-politik arka planı dikkate alındığında, neden tepki gösterdiklerini ve tavır aldıklarını açıklamaktadır. 1805 yılında yapımı tamamlanan bu tekke, Selimiye Cami ve külliyesini de içeren geniş alana yayılmış bir yapı topluluğunun parçası olarak inşa edilen askerî yerleşke içinde yer almıştır.²⁸ Nizam-ı Cedid'in sembol yapılarından olan bu kışlanın²⁹

25 Ramazanoğlu, agm., s. 393.

26 Butrus Abu-Manneh, *Studies on Islam and The Ottoman Empire in the 19th Century (1826-1876)*, The Isis Press, İstanbul 2001, s. 10, 41-45.

27 Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, C I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015, s. 305.

28 M. Baha Tanman, "Selimiye Tekkesi", *DİA*, C 36, İstanbul 2009, s. 438-439.

29 Ramazanoğlu, agm., s. 393.

bir de Nakşibendi-Müceddidi tekkesini barındırması yeni düzenin sosyo-politik yapılanmasını da açıklar. Yeniçerilerin Nizam-ı Cedid aleyhine ilk eylemlerine de tam olarak bu tarihte rastlanmaktadır. Şöyle ki, 1805 Nisanı'nda yapımı tamamlanan Selimiye Cami'nin açılışı sırasında yapılacak ilk selâmlık töreninde yeniçeri askerlerinin yerini, bu kışlada eğitim görmüş bostani tüfekçisi askerlerinin alacak olması söylentisi, yeniçerileri yeni talimli askerî birlikler aleyhine harekete geçirmiş ve Üsküdar Kışlası'ndaki bostani tüfekçisi askerlerini ortadan kaldıracakları tehdidinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine III. Selim geri adım atarak törenin başka bir tarihe ertelendiğini ilan etmiş, yeniçerilere de selâmlık törenindeki geleneksel yerlerinin korunacağı teminatını vermişti. Oysa yeni düzen kapsamında oluşturulan ilk askerî birlikler 1792 tarihine tesadüf gelmektedir. Ve yeniçerilerin Anadolu'daki kışlalara yönetsel açıdan merkez olmak üzere Üsküdar'da inşa edilen kışla kompleksine dâhil olan bir cami ve tekke kuruluncaya kadar herhangi bir eylemine rastlanmamaktadır.³⁰ Dolayısıyla burada yeniçerilerin asıl tepkisinin Nizam-ı Cedid kapsamında kendi otoritelerini sarsacak bir askerî birlik kurulmasına mı, yoksa arka planındaki sosyo-politik yapıya yönelik mi olduğu düşünülür. Yeniçeriler, Nizam-ı Cedid reform programından endişe duymaktaydılar. Çünkü yeniçeriliğin kaldırılacağına dair söylentiler mevcuttu ve Nakşibendi-Müceddidi tarikatı da bu tür fikirlerin destekleyicisiydiler. Yeniçeriler politik ve sosyal değerlerinin tehdit altında olduğunu hissettiler ve kendi Bektaşî inançlarıyla mücadele edildiğini hissettiler. Yeniçeri ve Bektaşîlerden oluşan bir taraf heterodoks inanca sahipken diğer taraf Ortodoks İslam ideallerine güçlü bir bağlılık göstermekteydi.³¹ Bu iki sosyo-politik oluşum ve müttefikleri arasındaki mücadele 1805 ayaklanmasında yüksek düzeye ulaştı ve 1807 yılında Sultan Selim'in düşüşüne de neden oldu. Nakşibendi-Müceddidi tarikatıyla Nazım-ı Cedid arasında bir bağlantı kuran Butrus Abu Mannah'e istinaden,³² Rumeli âyan ve ahalisinin Bektaşî geleneklerine bağlılığı göz önünde bulundurulduğunda³³ Nizam-ı Cedid reformlarının Rumeli'de yayılmasına itirazların ardındaki gerekçe anlaşılabilir.

Bunların dışında Edirne'de ihtilali tetikleyen asıl hadise Rumeli'de Nizam-ı Ce-

30 Yeniçerilerin yeni askeri yapı kurulur kurulmaz talimli askerlerle çatışmaları iddiasının çok sağlıklı olmadığı ve Bostani Tüfekçi Ocağı ilk kurulduğu zamanlarda yeniçerilerden ve toplumdan açık bir tepki görmediği hakkında bk. Sunar, agm., s. 506.

31 Abu-Manneh, *age.*, s. 59, 77, 184. Nizam-ı Cedid ardındaki sosyo-politik yapılanmanın heterodoks-ortodoks yönelimine dair bir kavrayış hakkında değerlendirme için bk. Yenidünya, agm., s. 63-86.

32 Abu-Manneh, *age.*, s. 10.

33 *Asım Efendi Tarihi*, s. 305.

did'in uygulanacağına dair fermanın gönderilmesiyle ilgiliydi. Anadolu'dan asker toplanması için daha önce kaza ve sancaklara ferman gönderildiği gibi Mart 1805 tarihinde Rumeli'ye de gönderildi. Rumeli'nin belli başlı yerleşim yerlerinden 20-25 yaşlarındaki gençler, en güçlü ve iyi yapıllı erkekler ve yeniçeriler arasında Nizam-ı Cedid birliklerinin teşkili için neferlerin seçilmesi öngörülmekteydi.³⁴ İlk olarak Tekirdağ'da ferman ilan edildiğinde ahali '*Bizler yeniçeriyiz ve ecdadımız dahi yeniçeridir. Bizler Nizam-ı Cedid'i kabul etmeyiz*' diye cevap verdiler.³⁵ Fakat Tekirdağ'da fermanın duyurulmasından yetkili olan kadının '*Bu fermân-ı âlinin tenfi'zi edây-ı salât-ı cum'adan efdâl ve elzemdir*' demesi üzerine halk tarafından öldürüldü.³⁶ Edirne'de de fermanın ilan edilmesi engellendi ve bu trajik olaylar Rumeli'nin başka şehirlerinde hükümet memurlarının gözünü korkuttu ve Saint-Denys'nin belirttiğine göre çok azı padişahın fermanını halka duyurabildiği gibi emirlerin hiçbir yerde uygulanması mümkün olmadı.³⁷

Üsküdar ve Levend Çiftliği'ndeki askerler vasıtasıyla Edirne ve Tekirdağ yakınlarındaki bir kasaba olan Karıştıran civarında bir kışla inşasıyla talimli üç bin asker yerleştirilerek talime başlanması fikri Edirne'de hoşnutsuzluk yaratmıştı. Dolayısıyla Edirne'de ahaliyi tahrik eden kimselerin kıskırtmaları da gün yüzüne çıkmıştır. Bu kimseler âyanı "aceb bizler hacer ü şecer makûlesi gibi mi olavız"³⁸ ve Edirne Bostancıbaşıyla istişare ederek Edirne yeniçerileri ve ocağın nefer ve zabitelerini de "bu Nizam-ı Cedid askeri sizleri gide gide bakkal şâ'kirdi gibi ve re'ayalar gibi hizmetlerinde kullansalar gerektir"³⁹ diye yeni oluşturulan talimli askeri birliklerin yapılanmasına karşı muhalefetini gittikçe arttıran halk cevaben "bu madde olmaz ve bizler Nizam-ı Cedid'in bu beldede olduğuna razı değiliz ve Edirne'den dahi

34 Antoine de Juchereau de Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808; précédées d'observations générales sur l'état actuel de l'empire ottoman*, Tome II, Paris 1819, s. 26.

35 Fatih Ç. Derin, "Yayla İmâmı Risâlesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 3, Ekim 1972, İstanbul 1973, s. 217

36 Derin, agm., s. 217-218.

37 Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople*, s. 26. Ahmet Cevat Paşa, Tekirdağ'daki hadiseden sonra da Rumeli'de bu fermanın neşr ve ilan edilmesine hükümet memurlarının cesaret edemediklerini ve hatta İstanbul'da da ahalinin ayağa kalkacağından çekinildiği için Babıalî'nin fermanı neşremediği, yabancılara ait kroniklerde kayıtlı olduğu fakat Türkçe eserlerin hiçbirinde ise ne bu fermanın meali ne de bu hususlara dair bir kayıt ve malumatın olmadığını belirtmektedir. Bu beyanları Sait-Denys'nin eserinde görmek mümkündür. Bk. Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople*, s. 26.

38 "acaba biz taş ve ağaç çeşidi gibi mi olacağız".

39 "bu Nizam-ı Cedid askeri sizleri giderek bakkal şakirdi gibi ve reayalar gibi hizmetlerinde kullansalar gerektir".

bizlere haber geldi. Anlar dahi, eğer devlet Edirne’de de böyle kışla binâ ve asker-i cedid murad eder ise bizler komazız” diye karşılık vermişlerdir.⁴⁰

Burada âyanlar, yeniçeriler ve ahalinin cevabı Anadolu’dan farklı olduğu anlaşıl-maktadır. Babıali her ne kadar Rumeli’deki âyanların Nizam-ı Cedid’e karşı cep-he aldığı farkında olsa da ironik bir biçimde bölgede yerel iktidarların prestiji ve onların askerî desteklerine de muhtaç olmasından dolayı yerel problemlerin çözümü için istifade etmekteydi. Fakat bu kez düzenli ve merkeze bağlı bir askerî birlik kurulması için girişimde bulunmaktaydı. Dolayısıyla âyanların askerî gü-cüne alternatif bir yapılanma aleyhlerine bir durum yaratacaktır. Bu da Rume-li’de âyanlar ve yerel güçlerin tepkisinin bir sebebinin oluşturur. Âyanların Nizam-ı Cedid’e karşı çıkma sebeplerinden biri de İrad-ı Cedid hazinesinin kurulmasıyla yeni mali uygulamalardan dolayı vergi gelirlerinden mahrum kalmalarıdır. Çünkü askere yazılanlar bazı vergilerden muaf olacakları için âyanlara da vergi ödemek zorunda kalmayacaklardı. Dolayısıyla bu durum âyanların aleyhine bir durum yarattığı için kendi bölgelerinden asker alınmasına itiraz sesleri yükselmiştir. Ayrıca âyanlar açısından merkezi idareye bağlı askerî birliklerin kurulması, yani savaş ve sefer zamanlarında âyanların merkezi idarenin ihtiyaç duyduğu asker ihtiyacını karşılama yükümlüğünün ellerinden alınması devletin onlara duyduğu ihtiyacı da ellerinden alınması manasına gelecekti. Dolayısıyla devletin onlara sunduğu birtakım çıkarlar elde etme fırsatı da ellerinden alınmış oluyordu.⁴¹

Nizam-ı Cedid’e aslında gönüllü olarak nefer kaydedilirken, bu fermanla birlikte genç yaştaki Müslüman erkeklerin askere alınmasının mecbur olacağı söylentisinden dolayı fermanın her yerde sui-tesiri olması Edirne Vakası’nın halk nazarında muhalefetinin temel sebeplerinden birini oluşturmuştur. Çoğunluk itibarıyla Bektaşî geleneğine sahip bölge halkı⁴² da âyanları ve yeniçerileri Nizam-ı Cedid’e

40 Cabi Ömer Efendi, *Câbi Târîhi (Târîh-i Sultân Selîm ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlîl ve Tenzîkâtî Metin I*, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003, s. 62.

41 İrad-ı Ceddi Defterdarı Hacı İbrahim Efendi’nin III. Selim’e Nizam-ı Ceddi’nin kurulması ve nasıl asker toplanacağına dair sunduğu tezkerede asker sayısını arttırmada kolaylık sağlamak adına asker olarak kaydedilecek kişilerin hane ile arazilerinin tekalifi-örfiyye, avarız-ı divaniyye, imdad-ı hazeriyye ve şakka gibi vergilerden muaf olacaklarını belirtmiş, fakat bir kısım vergilerden muafiyetleri sebebiyle ayan ve ileri gelen kişilerin “siz asker olunca vergiden muaf oluyorsunuz, bize vergi vermiyorsunuz” diye eziyet ettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü bu eylemler de bulunmamaları için tenbihlenmeleri gerektiği bu tezkerede belirtilmiş ve Sultan Selim de Hacı İbrahim Efendi’nin taktirini ‘mucebince tanzim oluna’ ifadesini ekleyerek bu taktir uyarınca gereğinin yapılmasını bildirmiştir. Bk. BOA, C.A.S., 43/1985; Özkaya, “III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid’in Anadolu’da Karşılaştığı Zorluklar”, s. 150

42 *Asım Efendi Târîhi*, s. 305.

karşı desteklemiştir. Her ne kadar gönüllülük esası olduğu vurgulansa da dolaylı olarak, zorunlu hizmet yapan askerlerden oluşan sürekli bir ordunun ilk örneğini içerisinde barındırıyordu. Anadolu'da uygulamaya geçilmiş fakat Balkanlar'da bu uygulama çok sert direnişle karşılaşmıştı.⁴³ Halkın tepkisinin bir sebebi de Nizam-ı Cedid reformlarını finanse etmek üzere İrad- Cedid adı altında yapılan mali düzenlemelerle ahalinin ek vergi yükümlülüğü altına girmeleri ve pek çok vergi kaynağının doğrudan merkezi hazineye aktarılması yoluyla toplumun değişik kesimlerinin eskiden beri sahip olduğu ekonomik ayrıcalıkları ortadan kaldırmaya yönelmesiydi. Hem halk hem de âyanlar nazarında bütün bunlar Sultan III. Selim yönetiminden duyulan rahatsızlığı arttıran faktörlerdi.

Nizam-ı Cedid'e karşı yeniçerilerin muhalefeti muhafazakâr bir nitelikteydi, fakat her şeyden önce halka hitap eden ve halkın desteğinin de arkasında olduğu bir hareketti. Çünkü loncalar arasında bile yer alan esnaf ve zanaatkâr yeniçerilerin halkla iç içe geçmiş bir iş birliği ve çıkar ilişkisi mevcuttu.⁴⁴ Edirne Vakası sürecinde kendilerini yozlaşmaya ve zorbalığa karşı hakların savunucusu olarak görmekteydiler. Mücadele aşlında yeniçeriler ve Nizam-ı Cedid taraftarları arasındaydı ve her iki taraf da yekpare bir yapıda değil, aksine hizipler karmaşık, birbirine geçmiş bir ittifak sistemi içindeydi. Bu süreçte çatışmanın üçüncü tarafını ise yerel güç odakları olan âyanlar oluşturmaktaydı.⁴⁵ Rumeli âyanlarının İstanbul merkezde bir takım devlet erkânı ile de bağlantıları vardı.⁴⁶ Nizam-ı Cedid aleyhine olan Şehzade Mustafa taraftarları Nizam-ı Cedid'e muhalif olan devlet erkânıyla yeniçerileri de bu ittifaka dâhil ederek Şehzade Mustafa ağzından Yeniçeri Ocağı'na ve Rumeli âyanlarına vaatlerle yeni ordunun yok edilmesinin bildirildiği mektuplar gönderdiler. Sadrazam da bu esnada başka bir memuriyetle Rumeli'ye giden saray görevlileri vasıtasıyla 'talimli yeni ordu Rumeli halkını kılıçtan geçirecek' yollu bazı dedikodular ile halkı telaşa sürüklediği için kasaba ve köy halkı da ürküp isyanı desteklemişlerdir. Bu nedenle kısa bir süre içinde Edirne'de Nizam-ı

43 Şeker, *agt.*, s. 87.

44 Mehmet Mert Sunar, "Ocak-ı Âmire'den Ocak-ı Mülgâ'ya Doğru: Nizâm-ı Cedid Reformları Karşısında Yeniçeriler", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 502

45 Ali Yaycioglu, *Partners of the Ottoman Empire; The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford University Press, California 2016, s. 162-163.

46 Anadolu'da âyanların çoğunluğu Nizam-ı Cedid ve III. Selim'e karşı bir muhalefete kalkışmasalar da bunlar arasında muhalif tavırlarıyla bilinen Caniklizade Tayyar Paşa'nın Şehzade Mustafa taraftarları vasıtasıyla isyana teşvik edildiği ve desteklediği hakkında bk. *Tarih-i Cevdet*, C 8, s. 94-95

Cedid muhalifleri ve isyancılar toplanmışlar, Nizâm-ı Cedîd taraftarı olan Edirne bostancibaşısı olan Ahmed Ağa'yı ve bu işte tavassutu olduklarını düşündükleri birkaç kişiyi öldürmüşlerdir.⁴⁷ III. Selim Edirne'de başlayan olayları yatıştırmak için Rumeli âyanlarından destek istemektense Anadolu'dan Nizam-ı Cedid yapılanmasına dayanmıştır. Anadolu'da Nizam-ı Cedid askerî birliklerinin teşkilatlanma sürecinde Karaman Beylerbeyi olarak atanan Kadı Abdurrahman Paşa, kendi eyaletinde Nizam-ı Cedid'e asker temininde görevlendirilmişti. Talimli ve disiplinli askerî birliklerin Rumeli'de teşkilatlanmasını isteyen III. Selim bunun için de Abdurrahman Paşa'yı görevlendirdi. Paşa önderliğinde Nizam-ı Cedid ordusunun Rumeli'ye girmesi ilk defa gerçekleşmemekteydi. Dağlı eşkıyasının İstanbul yakınlarına kadar gelmesi üzerine daha önce de Kadı Abdurrahman Paşa talimli askerlerin başbuğu olarak 1804 yılında görevlendirilmiş ve devlet nezdinde başarılı da olmuştur.⁴⁸ Yaklaşık iki yıl sonra Anadolu'dan toplanan askerleriyle birlikte İstanbul'a gelmesi emredilerek tekrar görevlendirilen Abdurrahman Paşa'nın bu kez görünüşteki amacı Rumeli'de baş gösteren Sırp meselesini halletmek ve Rusya'nın taarruzları vuku bulursa karşı koymaktı.⁴⁹ Fakat Edirne taraflarına gönderilmesindeki gizli maksat ise Cevdet Paşa'nın ifadesiyle *Nizâm-ı Cedid'in Rumeli'de ta'mimi dahi musammem idi*, yani Edirne'de Nizam-ı Cedid neferleri için bir kışla inşa etmek için girişimlerde bulunmaktı.⁵⁰

Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa önderliğinde Nizam-ı Cedid birliklerinin Rumeli'ye geçmesine karar verilince Rumeli'de güçlü bir âyan olan ve aynı zamanda III. Selim politikalarının da destekçisi Sirozi İsmail Bey Nizam-ı Cedid ordusuna başbuğ tayin edilmesi için talepte bulunmuştur. Fakat bu talebi kabul edilmeyip Anadolu'dan Abdurrahman Paşa tayin edilmiştir. III. Selim bu görevin İsmail Bey'e verilmesinin birçok mahzuru da beraberinde getireceğini ve "Anadolu halkına Rumeli halkı başka nazar ediyor zıddiyet var" diyerek İsmail Bey'in bu göreve tayinine cesaret edilemeyeceğini ifade etmiş ve kendisine iltifat edilerek talebi reddedilmiştir.⁵¹ Devlet erkânının Rumeli'ye gönderilecek orduya başbuğ olmayı isteyen bir Rumeli âyanının talebini yadsıyarak Anadolu'ya bir âyan ailesine mensup birini bu göreve tayin etmesi ve bunu da iki taraf arasında bir '*zıddiyet*' olduğunu vurgulayarak yapması dikkat çekicidir. Her iki taraf, yani Anadolu ve

47 *Tarih-i Cevdet*, s. 95.

48 BOA, HAT., 57/2599, 8 Rebiulevvel 1219 (17 Haziran 1804).

49 BOA, TS.MA.e., 896/9, 29 Zilhicce 1220 ((20 Mart 1806); *Asım Efendi Tarihi*, s. 303.

50 *Tarih-i Cevdet*, s. 93.

51 BOA, HAT., 36/1819, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

Rumeli'de âyanların ve halkın yönetim tarafından ne şekilde algılandığını, aralarındaki farkların neler olabileceği ve birbirlerini nasıl algıladıkları üzerinde durulması gereken hususlardır. Ziddiyet olduğu vurgusuyla Anadolu'dan toplanan neferle Abdurrahman Paşa'ya Rumeli'ye geçme yetkisinin verilmesi Rumeli'deki âyanlar tarafından kendi otoritelerine bir tehdit olarak algılanması muhtemeldir.

Haziran 1806'da Rumeli'ye geçmek üzere Üsküdar'a gelen Kadı Abdurrahman Paşa'nın bir müddet burada vakit geçirmesi Rumeli'deki âyanlara ve Nizam-ı Cedid'e muhalif olan İstanbul'daki müttetiklerine bir fırsat sunmuş oldu. Sadrazam İsmail Paşa, Rusçuk Ayanı Tirsiniklioğlu İsmail Ağa'ya⁵² gizlice bir adam gönderip yönetimde ve III. Selim üzerinde nüfuz sahibi olan devlet ricalini bertaraf ettikten sonra devlete nizam vermek üzere bir ittifak teklifinde bulunmuştur. Tirsiniklioğlu İsmail de bu teklifi olumlu karşılayarak Rumeli âyanlarını kendi yanına çekmeye çalıştı. Zaten Rumeli ayanları, talimli ve padişahın 'gözde' ordusunun Edirne taraflarına gelmesinden endişelendikleri için Tirsiniklioğlu'nun arzusuna mukabil Nizam-ı Cedid ordusuna muhalefete giriştiler. Abdurrahman Paşa ve yeni ordunun Rumeli'de konuşlanmasına ve ilerlemesine engel olmak için Edirne havalisinde bir araya geldiler.⁵³

Abdurrahman Paşa temmuz ayı ortalarında Rumeli'ye harekete geçti. Tekirdağ'da zaten olaylar başlamıştı.⁵⁴ Silivri, Çorlu ve Burgaz civarında yeni orduyu güç duruma düşürecek ciddi bir direnişle karşılaşmadı. Çünkü yeniçeriler esas noktaları olarak nüfus bakımından kalabalık ve üç nehrin keşişim noktasında bulunmasından dolayı savunulmasının kolay olduğu Edirne şehrini seçmişlerdi.⁵⁵

52 Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, İstanbul 2008, s. 473.

53 *Tarih-i Cevdet*, s. 94-95; Şeker, *agt.*, s. 88.

54 *Tarih-i Cevdet*, s. 95-96.

55 Osmanlı ordusuna 1805 yılından itibaren danışmanlık hizmetinde bulunan ve aslen Fransız olan Saint Denys'in kaleme aldığı Osmanlı'ya dair eserinde olayı şöyle tarif etmektedir; Abdurrahman Paşa temmuz ayı ortalarında harekete geçti. Silivri, Çorlu ve Burgaz'da hiçbir direnişle karşılaşmadı. Çünkü yeniçeriler esas noktaları olarak nüfus bakımından kalabalık ve üç nehrin keşişim noktasında bulunmasından dolayı savunulmasının kolay olduğu Edirne şehrini seçmişlerdir. Yeniçeriler Babaeski'de konuşlanmıştı ve yaklaşık 10.000 adamla mukabele ettiler. 10 Ağustos tarihinde Abdurrahman Paşa gereken herhangi bir hazırlık yapmaksızın saldırı emrini verdi. Cesurca ilerlediler fakat her ne kadar şehre girseler de burada mukavemet gördüler ve püskürtüldüler. Çabaları faydasızdı ve ciddi bir zarar içindeydiler. Dolayısıyla Abdurrahman Paşa Edirne'ye kadar ilerleme planından vazgeçmek zorunda kaldı. Böylece Nizam-ı Cedid ordusu, Kırklareli, Tırnova, Karınabad istikametinden Rusçuk'a doğru yol almak için Burgaz'a döndü. Rusçuk'ta Bayraktar Mustafa tarafından beklenmekteydiler. Bayraktar Mustafa Bulgaristan'ın

1806 yılının ağustos ayında Nizam-ı Cedid ordusu ve Rumeli âyanlarının askeri birlikleri Edirne dışında toplandılar ve her iki taraf arasında bir bölgesel savaş çıkmak üzereydi. Edirne halkı ve civar yerleşimlerden yerel halk da bu çatışmanın bir tarafı oldular. İstanbul'a gönderilen raporlardan anlaşıldığına göre her iki hizip arasında birkaç çarpışma meydana geldi. Edirne halkı Kadı Abdurrahman Paşa'ya karşı bir direniş oluşturmaktaydılar.⁵⁶ Dolayısıyla Anadolu'dan yönetilen yeni bir hareketin liderliğinin Rumeli ahalisi ve âyanı tarafından tasvip edilmediği, Rumeli âyanlarının nüfuz alanlarını Anadolu'dan gelen bir güce karşı savunma gereği duymuş olmaları muhtemeldir.

Balkanlardaki çeşitli taşra ileri gelenleri tarafından gönderilen farklı güçlerden oluşan topluluklar Edirne'de toplanıyordu. Bu sırada Edirne âyanı bulunan Dağdeviranzade Mehmed Ağa, Balkan güçlerinin geçici yöneticisi olarak hareket etmekte, yeniceri taraftarı olduğu için bu ocak aleyhine bir teşebbüse karşı cephe almaktaydı. Abdurrahman Paşa'nın Edirne'ye geleceğini haber almasını müteakip de halkı bu hareketin durdurulması ve reddedilmesi için ayaklanmaya sevk etmekteydi. Her ne kadar bu isyan girişiminin lideri Tirsiniklioğlu İsmail olarak görünse de asıl rolü olanlardan biri o sırada Edirne'de bulunan ve şehrin âyanı olan Dağdeviranzade, Edirne ahalisini kışkırtarak orduya zahire vermelerine mâni olup fesat çıkaran kişi olarak Osmanlı yönetimi tarafından anılmıştır.⁵⁷ Bükreş'teki İngiliz konsolosunun bir raporuna göre Balkanlar'da 186 âyan güçlerini birleştirmiş ve Nizam-ı Cedid'e karşı birlikte hareket ederek III. Selim'i tahtan indirip Şehzade Mustafa'yı yerine geçirmek için bir sözleşme imzalamışlardı. Birkaç güç odağının imzaladığı sözleşmenin sahiciliğini doğrulamak mümkün değil, fakat bir araya gelen gruplar düzensiz birlikler, bölgesel güçler tarafından gönderilen ücretli askerler ve yerel yenicilerden oluşmaktaydı. Edirne Âyanı Dağdeviranzade toplanan bu birliğin lideri gibi hareket etmekteydi. Rusçuk Âyanı Tirsiniklioğlu İsmail, Silistre Âyanı Yılıkoğlu Süleyman ve Yanya'dan Tepedelenli Ali Paşa Edirne Âyanı

önemli bir kısmının yönetimini ele almıştı. Bu arada Abdurrahman Paşa Burgaz'a vardığında Tekirdağ ve civarında yeniciler saldırı için beklemekteydiler. Hatta dağlı eşkıyası da onlarla birleşmişti ve Nizam-ı Cedid ordusunun İstanbul ve Marmara denizi ile iletişim ağını kesmek için ilerlemekteydiler. Dolayısıyla Paşa Silivri'ye doğru yol aldı. Sonuç olarak bu girişim Nizam-ı Cedid açısından başarısızlıkla sonuçlandı. Bk. Antoine de Juchereau de Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople*, s. 30-31; Antoine de Juchereau de Saint-Denys, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis 1792 jusqu'en 1844*, Tome II, Paris 1844, s. 120-122.

56 BOA, HAT., 81/3366, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807); Yaycioglu, *age*, s. 164.

57 BOA, HAT., 49/2345, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807); Cemal Gökçe, "Edirne Ayamı Dağdevirenoğlu Mehmed Ağa", *Tarih Dergisi*, C 17, S. 22, 1967, s. 99.

Dağdevirenzade'yi yeni ordunun Rumeli'de teşkilatlanmasına engel olunmasında destekleyeceklerini bildirdiler. Babıali'den de III. Selim reformlarına muhalif bir kliğin onları teşvik etmesi neticesinde Edirne ahalisini de kıskırtarak bu hizip mukavemetini arttırmıştır. Kendi aralarında da anlaşmazlık olmasına rağmen bu hadisede güç birliği yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu tarihlerde hemen hemen bütün Rumeli âyanları Nizam-ı Cedid'e muhalif bir tavır içindeydiler. Şayet Abdurrahman Paşa yeni orduyla Edirne'ye girecek olursa bütün âyanlar karşı koyacaklarını bildirmişlerdir.⁵⁸

Tirsiniklioğlu İsmail Ağa, III. Selim'e ve destekçilerine karşı İstanbul'daki bir klik ile ittifak halinde muhalefeti organize etmekteydi⁵⁹. Resmî tarih anlatısına göre Tirsiniklioğlu İsmail, Edirne'de vuku bulan isyanın *serçeşme-i fesad*'ı olarak nitelendirilmekte⁶⁰ ve Nizam-ı Cedid aleyhine süren ayaklanmanın asıl teşvik edeni olarak kabul edilmekteydi. Görünüşte bu isyanı bastırmak, fakat hakikatte ise körüklemek için eylemlerde bulunmaktaydı. Kethüdası Köse Ahmed Efendi'yi Edirne'ye olayı soruşturmak ve isyanı bastırmak amacıyla gönderdiği iddia edilmesine rağmen asıl niyetinin Nizam-ı Cedid'in bölgeden çekilmesini istediği ifade edilmektedir.⁶¹ Tirsiniklioğlu İsmail Ağa, âyanlar ve yeniçeriler arasındaki koalisyonun öne çıkan liderlerinden biriydi. İsmail Ağa aslında Nizam-ı Cedid taraftarı olarak III. Selim'in destekçisi görünmekteydi ve bölgede güvenliğin sağlanmasında, vergilerin toplanmasında ve itaatsiz güç sahiplerine karşı mücadelede kilit rol oynayan aktörlerinden biriydi. Buna karşılık ise Nizam-ı Cedid'in Balkanlara nüfuz etmesine sert bir şekilde karşı koymaktaydı. Fransa ile de diplomatik kanalları açık olan Tirsiniklioğlu'nun yeniçeriler ve diğer muhalif gruplarla ittifak halinde İstanbul'da Nizam-ı Cedid'e karşı bir darbe girişiminde bulunabileceği şayiaları yayılmışken en yakın iş birlikçileri tarafından 12 Ağustos 1806 tarihinde suikasta uğradı. Bu durum Nizam-ı Cedid taraftarları için bir zaferdi çünkü isyanın elebaşı olarak kabul edilen âyan ölmüştü.⁶² Her ne kadar Babıali bir tehditten kurtulsa da gelişmeler Nizam-ı Cedid'in hanesine bir başarı olarak yazılacak şekilde seyretme-

58 *Asım Efendi Tarihi*, s. 305; Gökçe, *agm.*, s. 102.

59 Yaycıoğlu, *age.*, s. 164; BOA, HAT., 64/2787, 25 Cemaziyelevvel 1221 (10 Ağustos 1806).

60 *Tarih-i Cevdet*, s. 96.

61 BOA, HAT., 64/2787, 25 Cemaziyelevvel 1221 (10 Ağustos 1806); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Maarif Matbaası, İstanbul 1942, s. 26.

62 Yaycıoğlu, *age.*, s. 164-165; Meryem Kaçan Erdoğan vd., *Rusçuk Ayamı Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi 1796-1806*, İstanbul 2009, s. 120-121.

di. Sadece Tirsiniklizade değil, Rumeli'deki başka güçlü âyanlar da bir şekilde Abdurrahman Paşa ve yeni ordunun Rumeli'den geri çekilmesine yönelik İstanbul'a haber ulaştırmaktaydılar.

İsyanda rol oynayan diğer bir güç sahibi âyan ise Nizam-ı Cedid ile Edirne isyancıları arasında bir uzlaşmaya varmak için aracılık yapanlardan Sirozî İsmail idi⁶³. Hatta Edirne'de isyanı kontrol altına almak için görevlendirilmişti. Fakat asayişin sağlanarak görevlendirilmesine rağmen kendisi gitmeyerek yerine Petriç Âyanı Abdülhalim Ağa'yı göndermiştir.⁶⁴ Abdülhalim Ağa'nın Edirne'den yazdığı kâğıtta Abdurrahman Paşa'yı idam ve Nizam-ı Cedid reddedilirse bölge havalisinde belki asayiş sağlanacağını belirtmiştir.⁶⁵ Karşısında güçlü bir blokla karşılaşan Babıali de şayet Edirne'de oluşan bu kriz payitahta ulaşırsa Balkanlar'daki bu ittifağın İstanbul'da Nizam-ı Cedid'e karşı protestoları tetikleyeceğinden endişeliydi.⁶⁶ Her ne kadar Babıali, Sirozi İsmail'den isyanın yatıştırılması için askerî yardım istese de onun bu isyan sırasında Abdurrahman Paşa'nın birlikleri lehine aktif bir rol aldığına dair bir belgeye rastlamadık. Belgelere yansıdığına göre İsmail Bey'den yardım istenmiştir, fakat bu talep sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁷ Hatta Babıali ile yaptığı muhaberatla ordunun geri çekilmesini teşvik ettiği de anlaşılmaktadır.⁶⁸

Edirne'ye girmesi beklenen Abdurrahman Paşa'nın, bu koşullar altında kente girmesinin sakıncalı olacağı ve telaşa kapılan kent ahalisinin tepkisinden dolayı Edirne'ye uğramaksızın Filibe'ye doğru gitmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür.⁶⁹ Bunun üzerine Sultan III. Selim, bölge insanı için '*zıddiyet vardır Anadolu ademisiyle nizâ' ederler*' diyerek Abdurrahman Paşa'nın Edirne'ye girmemesinin daha münasip olacağı kanaatiyle Paşa'nın ve Anadolu eyaletlerinden temin edilen askerî birliklerin geri dönmesinin daha münasip olacağını belirtmiştir.⁷⁰ Sultan Selim her ne kadar Rumeli ve Anadolu arasındaki zıddiyetten bahsetse de Nizam-ı

63 BOA, HAT., 80/3350, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

64 BOA, HAT., 80/3347, 2 Cemaziyelahir 1221 (17 Ağustos 1806).

65 BOA, HAT., 259/14930, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

66 Yaycıoğlu, *age.*, s. 164.

67 BOA, HAT., 75/3115, 29 Zilhicce 1220 (21 Mart 1806); BOA, HAT., 59/2649, 29 Cemaziyelahir 1221 (13 Eylül 1806).

68 BOA, HAT., 80/3350, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

69 BOA, HAT., 37/1893, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807); BOA, HAT., 255/14541, 29 Zilhicce 1221.

70 BOA, HAT., 255/14541, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

Cedid reformlarına muhalif olan Vakanüvis Asım Efendi, Edirne Vakası'nda hem Anadolu hem de Rumeli tarafının '*yek-dil ve yek-cihet*' olduklarından bahsetmektedir. Asım Efendi, Abdurrahman Paşa'nın maiyetinde Anadolu'dan toplanan yeni askerî birlikler çoğunlukla gönülsüz, zoraki bir şekilde kaydedilmiş olduklarını iddia ederek Edirne'deki olaylarda bir yararlılık gösteremeyeceklerinin kesin olduğu kanaatinde. Bunun sebebi de ona göre Anadolu'da Nizam-ı Cedid'i destekleyerek asker toplayan âyanların ve diğer memurların zorbalıkla asker kaydetmiş olmalarıdır. Ayrıca Edirne Vakası'na iştirak eden cemiyet içinde yer alanların görünüşte sadece sağkol güzergâhı ahali olduğunu, gerçekte ise Rumeli'nin diğer bölgelerinin, yani Bosna, Arnavutluk taraflarının, İstanbul halkının çoğunluğunun ve Anadolu'nun tamamının *müstevliyan-ı devlet-i aliyye* olarak ifade ettiği iktidarı ele geçiren istilacıların zulmünden bıkmış olmaları hasebiyle, bu ihtilal cemiyetiyle manen müttefik ve gönüllerinin bir olduğunu, bu hengâmede bütün Rumeli, Anadolu ve İstanbul halkının kalpleri birbirlerine yakın olduğundan bu davaya *yek-dil ve yek-cihet* olarak başladıklarını ifade etmektedir.⁷¹ Burada reformcu devlet ricaline muhalif bir üslubu olduğu hissedilen Asım Efendi'nin, Edirne Vakası nezdinde Nizam-ı Cedid mimarı devlet ricaline halk, âyan ve yeniçerilerin tepkisinde meşru bir zemin sunduğu anlaşılmakta, Anadolu ve Rumeli zihniyetinde bu minvalde bir ayırım görememektedir. Asım'ın bu vurgusu, yani bütün Anadolu ve Rumeli'nin aynı dile sahip olup aynı tarafta buldukları iması, aslında bir ayırımın görünür olduğu özellikle iktidar çevresinin böyle bir kanaati olduğu düşüncesine bir karşılık verme ve açıklama yapma dürtüsünden neşet etmektedir. Dolayısıyla her iki tarafın *yek-dil ve yek-cihet* olduğu vurgusu her iki taraf arasında *ziddiyet*'in var olduğunun bir kabulünden ve bu kanaate mukabele etme arzusunun bir tezahürüdür.

Sonuç

Sonuç olarak III. Selim'in başlatmış olduğu Nizam-ı Cedid reform programları kapsamında talimli ve Avrupai tarzda modern bir ordu kurma girişimi ahalinin de desteğini alan âyanlar ve yeniçeriler koalisyonuyla 1806 yılında Edirne'de yeni ordunun ilga edilmesine dönük bir isyanı ateşledi. Rumeli'deki güçlü âyanlar ve halkın desteğini de arkalarına alan yeniçeri destekçilerinin karşı koyması sonucu Nizam-ı Cedid ordusu geri çekilmek mecburiyetinde kaldı ve neticede yeni kurulan ordunun itibarı zedelenmiş oldu. Edirne Vakası III. Selim'in yönetiminde Nizam-ı Cedid'e muhalif hiziple iş birliği içinde olan âyanları gün yüzüne çıkardı. Tirsiniklioğlu İsmail Bey, her ne kadar Babıalî'yi destekliyor izlenim veriyorduyrsa

71 *Asım Efendi Tarihi*, C 1, s. 315-316.

da Edirne Vakası'nda açıktan isyancıları desteklemiş, Sirozi İsmail Bey de Nizam-ı Cedid lehine aktif olarak mücadele etmemiştir.

III. Selim, birçok defa, gerek bir âyan ailesine mensup Karaman Beylerbeyi Kadı Abdurrahman Paşa'yı Edirne'de olayları sakinleştirmek için görevlendirirken ve halkın direnişi artınca şehre girmemesi için emirler gönderirken Anadolu ve Rumeli halkı arasında bir zıddiyet olduğunu sık sık vurgulamıştır. İlk olarak Rumeli âyanlarından Sirozi İsmail Bey Rumeli'de Nizam-ı Cedid ordusuna başbuğ olma talebini iletildiğinde zıddiyet olduğunu söyleyerek Anadolu'dan birini Rumeli'ye göndermeyi tercih etmiş, halkın direnişi arttığında da bu kez Anadolu ve Rumeli insanı arasında zıddiyet olduğunu söyleyerek Abdurrahman Paşa'nın geri çekilmesini emretmiştir. Yani Edirne Vakası'nda kendini gösteren imparatorluğun iki kanadını oluşturan Rumeli ve Anadolu ahalisinin iki zıt tarafı oluşturduğu yönünde bir kanaat mevcuttu. Anadolu âyanlarının çoğunluk itibarıyla Nizam-ı Cedid lehine III. Selim ve iktidarın yanında yer alarak daha itaatkâr oldukları, Rumeli âyanlarının ise Nizam-ı Cedid'e karşı daha muhalif ve daha isyankâr bir tavır içinde oldukları gibi bir izlenim edinilmektedir. Fakat Rumeli'de itiraz seslerinin yükselmesi Nizam-ı Cedid reformlarına değil, daha çok Anadolu'dan âyan kökenli birinin komutasında toplanan askerlerle Rumeli'ye müdahale edilmesiyle ilgiliydi. Yeniçeri yapılanmasının Rumeli'de daha güçlü olması ve âyan-yeniçeri ilişkileri dikkate alındığında önemli bir unsuru oluşturması yanında İstanbul'da üst sınıf ve devlet ricali arasında taraftar bulan Nakşibendi müceddidi tarikatı ile çoğunluk itibarıyla Bektaşîyye öğretisini benimsemiş Rumeli âyanları, ahali ve yeniçerilerin bir karşılaşma alanı oldu. Saltanat çevresinde taraftar bulan ve Nizam-ı Cedid'in sosyo-kültürel ve politik arka planını oluşturan Nakşibendi-Müceddi öğretileri aynı zamanda bir zihniyet değişimini de göstermektedir. Bu vaka aynı zamanda iktidar ve devlet idaresinde zihniyet değişimine bir tepki olarak da okunabilir.

Osmanlı camiasında yeni ordunun geri çekilmesi, III. Selim'in Rumeli'de halk arasında bir sivil savaşın patlak vermesini engellemek için aldığı bir tedbir olarak yorumlansa da gerçekte Edirne ihtilali olarak adlandırılan olayla Nizam-ı Cedid'in itibarının sarsıldığı ortadadır.⁷² Çünkü aynı zamanda merkez için de bir tehdit oluşmuştu. İstanbul'da yeniçeri gürûhu arasında ihtilal emareleri baş gösterdiğinden bir iç savaş tehlikesinden kuşku ve telaşa düşülerek III. Selim ordunun geri çekilmesini emretti.⁷³ Bu olay hakkında Ahmed Cevdet Paşa, 'belki sultan

72 Yaycioglu, *age.*, s. 165; BOA, HAT, 49/2345, 29 Zilhicce 1221 (9 Mart 1807).

73 *Tarih-i Cevdet*, s. 95-96. Hatta Edirne ve çevresinde olaylar yaşanırken İstanbul sessiz kaldı, çünkü bu şehirde hiç kimse fermanı halka tebliğ etmeye cesaret edemedi. Tekirdağ'da halkın isyanına merkezi yönetimin tepkisi sert oldu. Bk. *Tarih-i Cevdet*, s. 93.

selim bu ordunun avdeti günü ma‘nen tahtından düştü denilebilir⁷⁴ demektedir ki bu olayların devamı niteliğindeki hoşnutsuzlukların ardı sıra 1807 yılında III. Selim tahtından olmuştur.⁷⁵ Rumeli‘den askeri birliklerin geri çekilmesi yenileşme hareketinin genel manada ciddi bir darbe almasına da sebep oldu. Bu dönem aynı zamanda merkezi devlet bürokrasisi ile taşrada iktidarı elinde bulunduran âyan arasında ilişkilerin yeniden tanımlanmasının da yolunu açtı.

74 *Tarih-i Cevdet*, s. 99.

75 Yaycioglu, *age.*, s. 162-163.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Cevdet Askeri (C.AS.): 43/1985.

Hatt-ı Humayun (HAT): 36/1819; 37/1893; 49/2345; 57/2599; 59/2649; 64/2787; 75/3115; 80/3347; 80/3350; 81/3366; 218/11981; 255/14541; 259/14930.

Topkapı Sarayı Arşivi Belgeleri (TS.MA.e.): 577/28; 784/27; 896/9.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C 8, Dersaadet 1296.

Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, C I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015.

Aygün, Necmettin, “Gümülcine Ayânı Tokadçıklı Süleyman 1761-1804”, *Bellekten*, C 74, S. 271, 2010, s. 707-767.

Beydilli, Kemal, “Nizam-ı Cedid”, *DİA*, C 33, İstanbul 2007, s. 175-178.

Cabi Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târih-i Sultân Selîm ve Mahmû-ı Sâni) Tahlîl ve Tenzîhî Metin I*, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.

Derin, Fatih Ç., “Yayla İmâmı Risâlesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 3, Ekim 1972, İstanbul 1973, s. 213-272.

Erdoğan, Meryem Kaçan vd., *Ruşuk Ayarı Tirsinlikizâde İsmail Ağa ve Dönemi 1796-1806*, İstanbul 2009.

Gökçe, Cemal, “Edirne Ayarı Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa”, *Tarih Dergisi*, C 17, S. 22, İstanbul 1967, s. 97-110.

Mert, Özcan, “Çapanoğulları”, *DİA*, C 8, İstanbul 1993, s. 221-224.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, TTK, Ankara 2014.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*, TTK, Ankara 2020

Özkaya, Yücel, “III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedîd'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 1, S. 1, 1963, s. 147-156.

Ramazanoğlu, Gözde, “Üsküdar’da Muallem Bostaniyan (Selimiye) Kışlası (1800-1809)”, *IV. Üsküdar Sempozyumu, İstanbul, 3-5 Kasım 2006*, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 393-402

Saint-Denys, Antoine de Juchereau de, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, Tome II, Paris 1819.

Saint-Denys, Antoine de Juchereau de, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis 1792 jusqu'en 1844*, Tome II, Paris 1844.

Shaw, Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, İstanbul 2008.

Sunar, Mehmet Mert, “Ocak-ı Âmire’den Ocak-ı Mülgâ’ya Doğru: Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler”, *Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 497- 527.

Şahin, Canay, *The Rise and Fall of An Ayân Family in Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizâdes (1737-1808)*, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

Şeker, Mustafa Emre, *Ahmed Cevad Paşa’nın Târîh-i Askerî-i Osmanî İsimli Yazma Eserinin Işığında Nizâm-ı Cedîd Dönemi ve Askerî Reformlar*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Tanman, M. Baha, “Selimiye Tekkesi”, *DİA*, C 36, İstanbul 2009, s. 438-439.

Taş, Hülya, “Erken Modern Dönemde Bir Yetki Alanı Olarak Edirne Bostancıbaşılığı: “Kırkayak” Edirne Bostancıbaşısı”, *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, C 3, S. 5, 2022, s. 161-192.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Türsinikli İsmail, Yıllık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Maarif Matbaası, İstanbul 1942.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I”, *Belleken*, C 35, S. 138, Ankara 1971, s. 245-302.

Yaycioglu, Ali, *Partners of the Ottoman Empire; The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford University Press, California 2016.

Yenidünya, Süheyla, “Atabegân-ı Saltanat: Avrupa’ya Özenen Müceddidler Mi? Heterodoks Zındıklar Mi?”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S. 25, Yıl 16, 2018, s. 63-86.

Yıldız, Aysel, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.

Yıldız, Aysel, *Kenar Adamları ve Bendeleri: Tırsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018.

Yıldız, Murat, *Bahçwanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.

Yıldız, Murat, "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, C 3, S. 3, 2011, s. 383-394.